

Bernaton

Sonque un arrider amistós Rogèr Lapassada (1912-1999)

Ací un aute sovenir de Rogèr Lapassada. Lo son oncles, Bernat de Labordeta, que torna de la guèrra e non va pas har arren de bon. En s'apear sus aqueth drama que vam véder que los peluts qui avèn aparat quate ans de combats e qui tornavan, enfin, entà lor, e podèn sofrir de las consequéncias de tot çò qui avèn viscut.

Adara, non soi pas mei lo sol òmi a casa. Bernat qu'ei tornat deu front en 19, Bernaton com l'apèri. Mes qu'ei magre e vielhit, **estomagat** per tant de sang **saupicada**, per tant de plagas dens lo còs e dens l'amna. Qu'avè un **avegèr** dessus e un **degrèu** qui dava au son uelh la color de huelha morta. Qu'espiava per delà la paret las trencadas, los **hius picoats**, los potèus de frisa. Que vedè los amics horadats per la herralha, los braç espartits, dab lo clòt negre de la boca. Los amics de la soa joenessa dab qui corrè las hèstas : Lacòrdèl, Picart, Manuguet !

Lo vilatge que'u pareish bornat, mau acabat, estretit. E portant, quant de còps e n'avè saunejat d'Aussavièla au hons de quauque **honilh**, los pès dens la hanga. Que vedè, a la glèisa, los òmis qui pujavan tà suu solèr tà ajudar lo chantre Piarrolin a cantar lo latin. Que reconeishè las hilhas de Maria devant l'autar e que las entenè piular l'angèlus enter dus pets de 77.

(...) La patz n'ei pas pro tà tu. Aquera vita **avegiva**, shens nada **benaleja**, aqueras tradicions de casa e lo tribalh de cada matin, e lo respèct de la lei, tot aquò que t'estomaga ! Qu'as tròp tuat a Verdun, qu'as tròp espirat l'aulor de la sang, de la podra, qu'as tròp bebut aiga de vita, a quarts arràs, quan calè pujar, entà non pas aver enquèra e per tostemps lo **guisèr** en huec, entà non pas aver hami de tuar, hami de **huéger**, hami de béver lo **baniu jaunós** com los tons uelhs **honits** e drin hòus. Qu'as set, set, set ! Quan te'n tornas qu'**estremejas**. Lo dissabte que vas pintar delà au gave a Artigalova o Arbús dab quauque **pesquiton** de Siròs. A casa quan ès dejun que hès la mala cara. N'ès pas ad aise enlòc, ni a taula, ni au cornèr, ni suu solèr. La toa mair era medisha que't vira la sang, e non veds pas las **randas** de mei en mei pregontas deu son front. Portant que la **vosejas** e que te l'aimas la mamà deu peu blancós, la Maria de Labordeta, valenta com l'espada e tostemps la permèra llevada.

A còps, passas quate dias shens paréisher :

- E m'avetz vist lo Bernaton ? ce demanda Maria
- Non, ne vien pas mei suu chantièr despuish tres dias. Maria, que cor las aubèrjas de Puei, Denguin, Siròs.
- Qu'èra au sordat de Denguin **delà ger**, pro bevut, e que ns'a dit que la gahava tà l'aviacion.

Maria que baisha lo cap. Quina vergonha ! Quin ei donc devienut lo son hilh ! Que n'an donc hèit deu son Bernaton ? A ! Puta de guèrra ! E **tornèsse** au mens **anueit** com l'aute còp, dens la carreta deu molier, ua **nhòsca** suu nas, tot **esperrecat**.

Mes Bernaton non torna ! Qu'a anat véder las putas deus militaris au Pont Long. Cada còp qui ei hart que va véder l'Alemanda.

(...) Que's hè **hasti** ad eth medish e a 28 ans n'a que har de viver. Atau qu'ei : los deu front que son com hòus. Qu'an tròp patit, tròp **aucit**, tròp vist morir : que s'an perdut dens las trencadas l'inocéncia, la puretat, lo respèct. N'an pas tornat trobar los verds peisheders de bèth temps a. Lo curè qu'ei un **repiaine** e la glèisa dab l'autar, las esclamas, los cièrges e lo Bon Dieu eh crotz dab la corona de bròc qu'an perdut per tostemps lo lor poder. E Bernat que cor las dròllas e qu'espia los drollòts dab maishantas envejas.

Per aquò que i a auta causa, e Bernaton **qu'ei au fèit**. La soa hemna que cèrca aulhors, per'mor qu'ei hòrt **ahamiada** (mes era n'a pas la desencusa d'estar anada au front !), que hè lusir l'uelh aus mainats tà'us **esvarjar** e tà'us consolar que'us prem com shens ac voler sus las popas.

Lexic : **estomagat** : éccœuré / **saupicada** : répandue / **avegèr** : ennui / **degrèu** : peine, affliction / **hius picoats** : fils de fer barbelés / **honilh** : entonnoir, trou d'obus / **avegiva** : ennuyeuse / **benaleja** : (més)aventure / **guisèr** : gorge / **huéger** : fuir / **baniu jaunós** : bief (canal d'arrivée du moulin) jaunâtre / **honits** : enfoncés, creux / **estremejar** : zigzaguer (sous l'effet de l'ivresse) / **pesquiton** : petit viron, surnom des habitants de Siròs qui péchaient dans le gave / **randas** : rides / **vosejar** : vouvoyer / **delà ger** : avant-hier / **e tornèsse** : puisse-t-il / **anueit** : ce soir / **nhòsca** : coup / **esperrecat** : déchiré / **hasti** : dégoût / **aucit** : occis, tué / **repiaine** : radoteur / **estar au fèit** : être au courant / **ahamiada** : affamée / **esvarjar** : effrayer

Roger Lapassada que vadó en 1912. En lo raconte « La guèrra » qu'èra tròp joen tà's raperar, qu'èra donc la granmair qui l'avè ajudat... Ací qu'èm en 1919. Rogèr qu'avè donc sèt ans qu'èra donc pro granet entà's sovièner de çò qui'ns conda... lhèu dab un pos d'ajuda de l'ajòla.
Que vam véder quauquas ideas màgers d'aqueste extrèit :

Saunejar de la família e deu País

La magèr part deus sordats mobilizats en 14 qu'èran joens. Bernat de Labordeta qu'avè 23 ans. Que deishèn lo nid familhau entà descobrir las orrors de la guèrra shens nada preparacion psicologica:

A! amics qui ètz ací

E qui avetz tot deishat, çò qui avetz de mei doç,

Entà miserejar e tà vièner morir (Jan deu Sabalòt, fica 42)

Abans l'ataca murtrèra, Edoard Moulia e los sons camaradas que pensan aus de casa (fica 43): *E que ns'i hèm tots a mei har de potiquejar papèrs, e imatges, e fotòs... Au mens, la darrèra pensada serà tad aqueths dus nenès aimats... tà las mamàs qui's crudanhan de chepics... tau vielh pair... tà las sòrs... tà las hemblas...* Bernaton - e que pòt susprèner- que's rapèra de la glèisa : *los òmis qui pujavan tà suu solèr tà ajudar lo chantre Piarrolin a cantar lo latin.* Mes que podem comprèner perqué la glèisa e pòt estar un lòc agradiu entà un mainatge qui èra estat lhèu servant de missa com estó Rogèr : qu'èra plan plaçat entà espiar *las hilhas de Maria devant l'autar* e escotà-las *piular l'angèlus.*

En conclusion que vam mentàver ua cançon hòrt coneishuda qui sembla hèita taus praubes peluts dab lo País idealizat *Bèth cèu de Pau quant te tornarèi véder ?* Qu'evòca l'in.hèrn : *Qu'èi tan sofèrt despuish qu'i t'èi quitat.* E qu'i trobam la paur de demorar suu camp batalhèr : *Si'm cau morir shens te tornar revéder, adiu bèth cèu...* En las trencadas n'avèn pas hami de har de grans cantèras mes probable que de quan en quan, tà's dar drin de coratge e pensar au País, que fredonavan aquera cançon.

Lo retorn e la deprima...

Com tots los peluts, lo Bernaton qu'estó content de tornar tà casa. Mes, passada la jòia deu retorn, imatges negres que l'embrumèn *tant de sang saupicada, tant de plagas dens lo còs e dens l'amna (...)* que vedè los amics horadats per la herralha (...) los amics de la soa joenessa dab qui corrè las hèstas : *Lacòrdèl, Picart, Manuguet (...)* qu'as tròp tuat a Verdun, qu'as tròp respirat l'aulor de la sang, de la podra, qu'as tròp bevut aiga de vita...

D'aqueth temps non i avè pas celulas psicologicas entà evacuar aqueths traumatismes e atau los sordats que sofrivan chic o hèra d'ua tropa de malaudias. La mei coneishuda qu'èra l'obusita, la paur permanenta d'aparar un obús e de's morir aprigat de tèrra.

Bernaton, eth, qu'a tots los simptòmas d'ua auta malaudia, la deprima : *estomagat (...)* un *avegèr dessus (...)* un *degrèu (...)* lo *vilatge que'u pareish bornat (...)* aquera *vita avegiva (...)* n'ès pas ad aisa enlòc, ni a taula, ni au cornèr, ni suu solèr.

Au front, l'amistat, la solidaritat que permetèn, mei o mensh, de har cap; mes a casa, que's tròban sols a víver lo lor mauestar e com en aquesta istòria de Bernaton, non tienen pas, que's dèishan anar, que depriman e que pintan com avèn prés malurosament l'abitudina au front.

Un òmi perdut

Drin a drin, Bernaton que va pèrder las amiras :

- familhais : *La toa mair era medisha que't vira la sang, e non veds pas las randas de mei en mei pregontas deu son front. Portant que la vosejas e que te l'aimas la mamà deu peu blancós*

- sociaus : *aqueras tradicions de casa (...)* lo respect de la lei (...) *ne vien pas mei suu chantièr*

- espirituaus : *lo curè qu'ei un repipaire e la glèisa dab l'autar, las esclamas, los cièrges e lo Bon Dieu en crotz dab la corona de bròc qu'an perdut per tostemps lo lor poder.*

E atau, chic a chic, que's va pèrder : *qu'as set ! set ! set ! (...)* lo dissabte que vas pintar (...) qu'a anat véder las putas (...) que cor las dròllas e qu'espia los drollòts dab maishantas envejas.

Per la fin, que'u trobaràn mort en un varat.

Clavada : Maria de Labordeta, esmalida, que denóncia las rasons de la descaduda deu son hilh : *Maria que baisha lo cap. Quina vergonha ! Quin ei donc devienut lo son hilh ! Que n'an donc hèit deu son Bernaton ? A ! Puta de guèrra !*

Rogèr Lapassada, en purmèr, qu'a volut amuishar de qu'ei pr'amor deu vin e de l'aiga de vita distribuïts dab abonde en las trencadas que lo praube Bernaton ei vadut ivronha. E au delà, qu'a volut amuishar que l'òmi qui pèrd las soas amiras familhais, sociaus e espirituaus qu'ei un òmi perdut.